

CINEMA®

DET LEKFULLA NUMRET

CINEMA NR 04
PRIS 59.90
(INKL MOMS)
6.90 EURO 69 NOK

**JOHNNY DEPP
VÄGRAR VÄXA UPP
GUILTY PLEASURES
– VIERKÄNNER
SUZANNE OSTEN
& DANIEL ESKILS
PRATAR LEKLUST**

ÅNGRARNNA SPRÄNGER GRÄNSER

THE GHOST WRITER INVICTUS – DE OÖVERVINNERLIGA BLOOD CALLS YOU
NINJA ASSASSIN PIPPA LEES HEMLIGA LIV

TIDSAM 0658-04

04>

7 388065 805994

ATT HITTA FORMEN

Regissören bakom vårens stora svenska filmsnackis leker med genregränser i *Ångrarna* – en iscensatt dokumentär om jakten på jaget, sett ur två ångrande könsbytares perspektiv.

TEXT: ELINA WESSMAN BILD: MATTIAS FÖRNELL

CAFÉ VURMA på Birger Jarlsgatan. Jag känner genast igen honom från pressbilder och sträcker fram handen för en hälsning, men Marcus Lindeen ger mig en kram istället. Det är första gången vi ses, och under de kommande två timmarna ska jag förstå att beteendet är symptomatiskt för den 29-årige regissören bakom filmvarens stora snackis. Öppenheten, den närmast naivt uppriktiga uppsynen. Det varma sättet.

Men precis som i hans film är det raka, mjuka uttrycket ett gränssnitt som döljer knivskärpa.

Huvudpersonerna i *Ångrarna*, Mikael och Orlando, har bytt kön och ångrat sig. Vid första anblick är det ett ämne som få torde kunna

relatera till, men allt eftersom samtalet i filmen fortgår vecklar nya dimensioner ut sig. När lamporna släcks och publiken går ut studsar frågor som "vem är jag, vad är jag, hur blev jag den jag blev, och hade jag kunnat bli någon annan?" ljudlöst mellan väggarna.

– Jag ville hålla gestaltningen så ren som möjligt för att man som publik ska komma ifrån det specifika i historien och istället känna det allmängiltiga. Därför filmade jag Mikael och Orlando i en svart studio. Det kanske låter motsägelsefullt, men berättelsen är så spektakulär i sig, och de har så sensationella öden; om jag hade gjort en traditionell dokumentär där man fick följa dem nära i deras vardagsliv så hade det nog uppstått ett slags distansering, en möjlighet att konstatera olikheter med dem snarare än likheter, säger Marcus.

Orlando och Mikael skulle ha blivit de där annorlunda människorna som har gjort de där extrema valen", menar filmaren. Vi och dem. Att placera dem i ett neutralt rum blev ett sätt att lyfta berättelsen en nivå; göra det till något mer än en film om att ångra ett könsbyte.

– Det är ju i själva verket ett samtal om existentiell ångest, förgänglighet, de stora livsbesluten och hur vi hanterar konsekvenserna av dem – universella saker som alla kan relatera till.

Men formen mötte motstånd från finansärer och konsulenter. För att förstå varför måste vi backa i tiden, fem år närmare bestämt. Då jobbade Marcus fortfarande som journalist, och var programledare för SR:s kulturprogram Flipper. I ett temaprogram om ånger gästade Mikael studion och berättade sin historia. Strax därpå ringde Orlando in till programmet. För första gången i sitt liv kände han igen sig i något han dittills trott sig vara ensam om. Han hade ett stort behov av att få prata och berätta.

Marcus sammanförde Orlando och Mikael. Snart uppstod idén att göra en film om deras historia, men en kombination av omständigheter

gjorde att detta fick vänta. Dels var Mikael osäker på att ställa upp. Ämnet var känsligt, och han var inte bekväm med offentligheten. Dels gick Lindeen vid den tiden DI:s teaterregilinje och hade uppdrag av Stockholms stadsteater. Därför blev *Ångrarna* först en pjäs, med skådespelare som gestaltade Mikael och Orlando.

– Vi filmade deras samtal i en första omgång, sedan gjorde vi pjäsen, och så filmade vi igen. Jag tror faktiskt inte att det hade gått att göra på något annat sätt. När den andra inspelningen började hade de liksom sett vad jag ville göra, och kunde känna sig trygga i det.

Också Marcus uppskattade det spelutrymme pjäsen gav. Där kunde han göra "den ultimata filmen", som han uttrycker det – jobba med texten, tajma alla pauseringar, få exakt rätt rytm och flöde. Det dokumentära formatet begränsas ju ofrånkomligen av att verkligheten är just verkligheten – och den är som bekant svår att ändra på.

Men man kan ju försöka. Marcus Lindeen fattade det något okonventionella beslutet att anställa Mikael och Orlando som skådespelare som gestaltar sig själva i filmen *Ångrarna*. Visst är det de som driver samtalen, men Lindeen kunde gå in och justera, göra omtagningar. Dra i trådarna.

– På så sätt är det ju en gestaltad dokumentär. Det är hela tiden deras historia, men jag kunde be dem säga saker på ett sätt som jag tror är mer effektivt och bättre berättande; jag kunde styra nyanserna.

Upplägget i *Ångrarna* är enkelt. Mikael och Orlando sitter i en mörklagd studio. De visar diabilder för varandra, pratar, ställer frågor; avbryts bara av enstaka inklippta hemmavideos från tiden då den ene av dem fortfarande var kvinna. Exakt samma upplägg som i pjäsversionen.

Vilket inte uppskattades i alla läger. När Marcus sökte finansiering fick han höra att han måste ta projektet vidare; att film är ett visuellt medium och att han inte kunde jobba som han gjort i radio och teater. Pjäsversionen var ju redan gjord.

MARCUS LINDEEN

Född: 1980.

Bor: Stockholm.

Familj: Pojkvän som bor i Amsterdam.

CV: Examen från Dramatiska Institutets regilinje 2008. Har också jobbat som journalist sedan tonåren, bland annat som programledare för P3:s Flipper och SVT:s konstprogram Arty, frilansskribent i New York samt reporter på DN, SvD och Aftonbladet. Han även studerat konst i Danmark. Regidebut 2006 med pjäsversionen av *Ångrarna* på Stockholms stadsteater. Pjäsen har översatts till franska, tyska och engelska och spelats in som tv-pjäsa av SVT Drama. Skriver just nu på två nya pjäser på beställning av Stadsteatern och Riksteatern.

Aktuell: Med filmen *Ångrarna* som nyligen haft svensk biopremiär och visas på SVT i sommar. Filmen visas även på den amerikanska dokumentärfilmsfestivalen Full Frame samt Hot Docs i Toronto i april.

Orlando gjorde sitt första könsbyte redan på 60-talet.

– Jag fick kämpa hårt för att övertyga dem om att det går att skapa stor dramatik i den lilla, enkla formen.

Och kanske hade det inte gått att göra med vilka huvudrollsinnehavare som helst. Både Orlando och Mikael är unika, och ganska teatrala i sina uttryck, konstaterar Marcus. De har gått igenom samma exceptionella upplevelse, men av olika skäl, och med helt olika livsöden som följd. Orlando hade tidigt en dragningskraft till män, och levde under många år som gift kvinna. Mikael ville träffa en tjej, men fann sig aldrig tillrätta i den mansroll han upplevde krävdes för detta. Att inse att identiteten inte fanns på andra sidan könsgränsen heller var nära att knäcka honom. Båda har nu genomgått nya operationer, tillbaka till män – men förhåller sig helt olika till den nygamla tillvaron. Mikael vill smälta in, återgå till det ”vanliga livet”. Orlando ser sig varken som man eller kvinna, utan ett slags tredje kön. Båda söker, famlar efter en identitet, men ser trots den gemensamma upplevelsen helt olika på orsaker och konsekvenser. Det filmiska resultatet är både rörande och utlämnande.

Hur har du förhållit dig till risken att exploatera deras historier?

– Det där är ett ständigt dilemma. Människor kan ju vilja berätta sina historier utan att det för den sakens skull är etiskt försvarbart att låta dem göra det. Det är klart att jag hela tiden står och väger mellan att försvara deras integritet och att berätta en bra historia – ibland finns det ju en motsättning där.

Vanlig mänsklig magkänsla är det enda man kan gå på, menar Marcus. Och med Mikael och Orlando känns det ganska tryggt.

– Vi har känt varandra i så många år nu, och dessutom gjort pjäsen. Få filmer hamnar i lyxsituationen att man serverar de medverkande ett mellanmoment: ”Här är resultatet, så här kommer publiken att reagera på era berättelser, känns det bra?” Hade det känts fel eller jobbigt hade de möjlighet att dra sig ur.

Men ni verkar delvis ha olika agendor – hur har ni hanterat det?

”Jag är gärna en härlig kulturbög med färgglad halsduk och lustiga glasögon när jag är 55 – jag kan tycka att det är trivsamt på något sätt.”

MARCUS LINDEEN

– Jo, de vill ju gärna framhålla att man aldrig kan veta om det är rätt beslut att byta kön, men för mig är *Ångrarna* inte alls en film om ”könsbyte eller inte könsbyte”. Jag vill snarare komma åt de där allmängiltiga existentiella nivåerna: vad gör vi med våra liv, vilka beslut kan vi ångra, vem är jag egentligen? Jag tror att Mikael och Orlando förstod vad jag ville när de såg pjäsen, och har tyckt att det har varit ganska härligt att få ha det där lite fördjupande samtalet. Att få utrymme att reflektera på djupet gällande sina egna liv har nog nästan varit lite terapeutiskt för dem. Det finns något värdigt i att de får ha det mogna samtalet som äldre personer som ser tillbaka på sina liv och drar slutsatser, och att deras liv uppenbarligen är något som är intressant även för andra människor.

Vad har du fått för respons från trans-communityt?

– Jag var beredd på att jag skulle få vissa reaktioner, och somliga ansåg att det här är en onödigt berättelse som spår på fördomar. Men ofta kom det från personer som inte hade sett filmen – om man gör det så tror jag att man förstår att jag inte är på jakt efter att ifrågasätta eller kritisera könsbyte som fenomen. Men det där är också en generell grej för minoriteter – det är samma sak med gayvärlden – det finns ett motstånd mot att berätta olyckliga historier; man vill gärna se den lyckliga komma ut-skildringen där allt går bra, typ *Patrik 1,5* där bögarne flyttar in i radhus och alla tycker att de är helt okej och man adopterar en unge och är precis som alla andra – happy ending. Det är som att minoriteter inte tycker sig ha kapital att berätta något annat än goda historier som gynnar en som grupp. Det är begripligt på många sätt, men ...

... samtidigt blir man ju som minoritet då reducerad till en viss roll?

– Ja precis. Jag ser hellre att folk läser filmen som kritik mot, eller en reflektion över, ett idésmått som är hårt uppdelat i kön; att man ser hur det begränsar oss som människor, vare sig vi är könsbytare eller inte.

Känner du dig själv begränsad av din egen könsroll eller sexualitet?

– Inte av min könsroll, men kanske av min sexualitet ibland. Jag kom ut som bög som 17-åring på ett ganska oproblematiskt sätt, men det har ändå slagit mig att ”shit, nu har jag verkligen etablerat mig som bög, och det är lite svårt att ändra på det”. Jag har målat in mig i ett hörn – ett hörn som jag förvisso trivs i, men det händer att jag funderar på om jag verkligen väljer det här aktivt varje dag, eller om jag bara lever utifrån ett beslut jag fattade för många år sedan. För vad skulle hända om jag går tillbaka, skulle det verka misslyckat eller förvirrat? Skulle min familj och mina vänner ta det på allvar? Det finns ett tabu gällande att ändra sig om sådana här saker, det är så oerhört identitetsbärande.

Varför är det så tror du? Man tillåts ju ändra sig om andra stora saker, som om man vill ha barn eller inte till exempel. Varför är vi så rigida gällande kön och sexualitet?

– Det är så himla elementärt, så otroligt förknippat med det innersta jaget på något sätt. Det finns en utbredd idé om att livet går ut på att hitta sig själv, att gräva i sitt inre, finna ett ”autentiskt jag” som man sedan ska ägna livet åt att förvandla sig till, komma i synk med eller våga bli. Där sätter *Ångrarna*-historien reglerna ur spel. För tänk om det inte finns ett autentiskt ”jag” därinne. Vad gör du om du efter förvandlingen inser att det inte var rätt, eller att du har flera olika jag? Det är en verkligt skrämmande tanke, för om det inte finns något genuint jag att leta fram, vilka är vi då? Därför tror jag att det blir extra provocerande när vi ändrar något som anses så grundläggande för vår identitet som könet.

Är det naivt att tro att man kan hitta sitt inre genom att ändra sitt yttre?

– Alltså, när man drömmer om förändring är man ju alltid lite naiv inför konsekvenserna. Som till exempel när jag kom ut för mina föräldrar som tonåring. Jag hade en idé om hur livet skulle vara efteråt, men den idén baserades på en enda bild, och det var att jag skulle ha en pojkvän och vi skulle hänga i mina föräldrars radhuskök en solig eftermiddag och laga mellis ihop. Jättemysigt. Att göra melliset i det soliga radhusköket var liksom bilden av hur lyckligt allt skulle bli, det var det jag längtade efter. En konkret punkt. Att det fanns hundratusen andra

Mikael levde som Mikaela under flera år innan han bestämde sig för att bli man igen.

scenarion för hur det skulle kunna kännas i alla andra situationer tänkte jag inte lika mycket på. Människan är ju en begränsad drömmare, och måste vara det, för annars kollapsar hon inför alla beslutsalternativ. Man ställer in sig på något, bestämmer att det här är rätt förändring och ignorerar andra eventuella konsekvenser. För någon som Mikael var alternativet att fortsätta ett liv han hatade, att dö, eller att starta om med ny identitet. Det är klart att de flesta i den situationen skulle välja att göra om sitt liv. **I själva verket skapar väl de flesta av oss en identitet genom fysiska attribut, fast på ett mindre påtagligt sätt?**

– Absolut. Jag kanske gör det på ett fåfängt och ytligt sätt i mitt yrke också, typ skaffar lustiga glasögon och försöker hitta en identitet som regissör.

När du övergav din journalistkarriär bytte du namn – för att sedan ångra dig ...

– Haha, ja jag gjorde ju det. Jag tänkte liksom att jag skulle liksom göra något slags trovärdig

nystart. Det kändes problematiskt att ta klivet över till andra sidan efter så många år som journalist, och det här var väl ett sätt att försöka börja om. Men efter ett tag kände jag att det nog inte sitter i namnet, och skämdes lite över det fåfänga i hela grejen. Tyvärr hann de trycka mitt passerkort till DI, så under hela tiden på regiutbildningen hade jag ett ID-kort där det stod Marcus Folke, som en ständig påminnelse om mitt egofixerade fåfängetrick, skrattar Marcus Lindeen.

Journalistkarriären, ja. Redan som 15-åring startade Marcus Lindeen en webbtidning och fick Stora Journalistprisets hedersnämmande. Det ledde i sin tur till anställningar på Sveriges största dagstidningar, och när gymnasieexamen var avslutad åkte han till New York och jobbade som frilansskribent. Efter tio år med uppdrag för såväl radio och tv som tryckta medier började journalistrollen skava. Marcus kände sig begränsad av formatet, av konventionerna som styr hur man berättar en historia, och sökte till DI:s regiutbildning.

I vilken mån bygger du din identitet kring karriären?

– Väldigt mycket förmodligen. En anledning till att jag började så tidigt och var så överambitiös och lillgammal var nog att jag inte kände mig helt bekväm med de roller som tilldelades en i tonåren. Jag försökte hitta en annan roll eftersom det inte passade mig att festa runt och ragga på tjejer. Då passade megastrebern bra – jag kunde bygga en identitet kring att göra en massa ovanliga saker.

Att jobba så länge med *Ångrarna*-projektet måste ha fått dig att reflektera mycket över identitetsskapande?

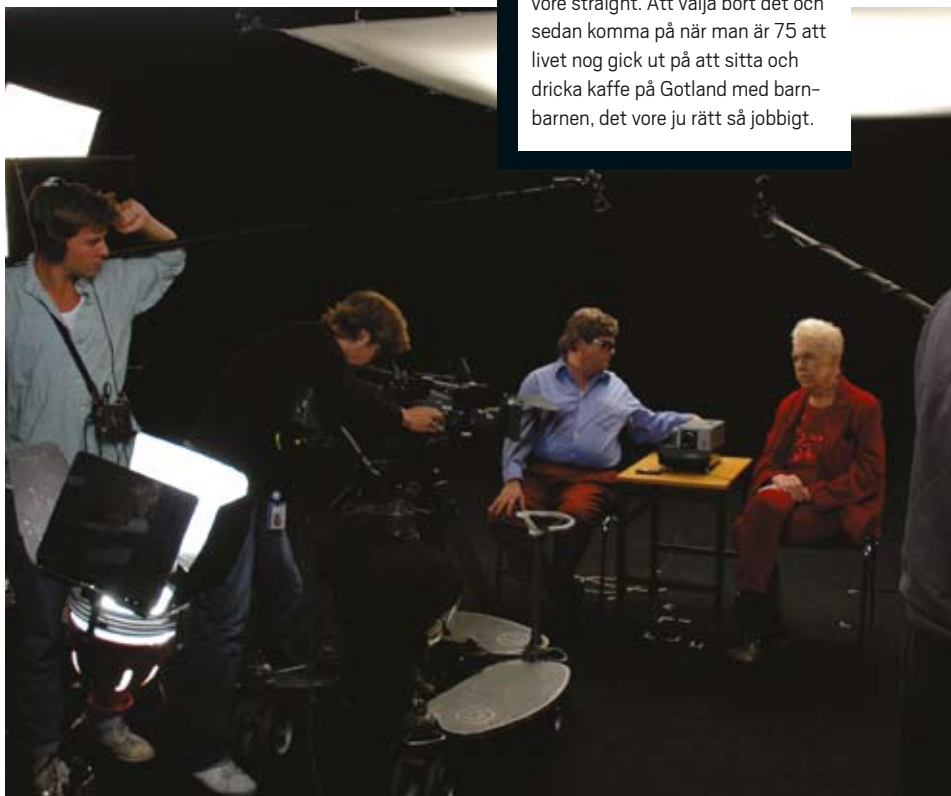
– Fast det har jag alltid gjort. Jag funderar ständigt kring saker som vilka möjligheter det finns om man inte tillhör normen som flyttar ihop med en tjej och köper bostadsrätt, gifter

MARCUS OCH DET EGNA ÅNGRANDET

Beslut jag ångrar: Gud vad svårt, jag kan bara komma på fåniga saker som typ "var det ett misstag att lämna Södermalm?" Det verkar ingå i självbevarelsesdriften att inbilla sig att de beslut man fattat var de rätta.

Beslut jag inte ångrar: Att jag vågade byta karriär.

Beslut jag vill fatta men är rädd för att ångra: Jag känner mig faktiskt ganska ångestfri just nu, haha. Men huruvida man ska skaffa barn eller inte blir väl kanske ett mer aktivt beslut nu än om jag vore straight. Att välja bort det och sedan komma på när man är 75 att livet nog gick ut på att sitta och dricka kaffe på Gotland med barnbarnen, det vore ju rätt så jobbigt.

sig och skaffar barn. Men det finns ju givna roller även för den homosexuelle konstnären, du vet, den stereotype kulturmannen. Jag är gärna en härlig kulturbög med färgglad halsduk och lustiga glasögon när jag är 55 – jag kan tycka att det är trivsamt på något sätt. Men det är intressant att även för mig, i mitt lilla utanförskap, finns det ju givna ramar för hur en homosexuell kulturarbetare förväntas vara. Människor har så starka behov av att dela in folk i fack, och det är helt okej. Men det är bra att hålla igång något slags samtal om det. *Ångrarna* är ett sådant.

Är vi för evigt låsta i fysiska kön?

– Jag tror tyvärr att vi är fjättrade vid biologin, att kön alltid kommer att spela roll. I det sammanhanget är könsbytet extra intressant, då det är så motsägelsefullt. Å ena sidan är det den ultimata radikala queeregrejen: människan är helt fri och med hjälp av kirurgi kan hon ta makten över sitt liv och bestämma vem hon vill vara, ja, ställa sig över hela könsordningen. Å andra sidan kan man se det som väldigt reaktionärt då det bekräftar vikten av dela in i två kön. Man kan inte vara mittemellan. Det tydliggör verkligen hur begränsande ramarna för mänsklig identitet är. ©